

## מדינה שוויונית

בסוף המאמר הוספתי קריאה לפעולה (המכוונת למשלוח לחבר הכנסת "שלך") ושאלות משוב, שאתרגם בכל ראש חודש לסטיסטיקה של משאל-עם לא רשמי.

כולנו, אפילו אויביו, יודעים שישראל היא מדינה חופשית ומשגשגת יותר מהמדינות הסובבות אותה. חוק יסוד "הלאום" מניח שמדינת ישראל שייכת ללאום היהודי ומשטרה דמוקרטית. בנוסח אחר, מדינת ישראל שייכת לכל אזרחיה אך ממש לא לכל תושביה, כהגדרתי את המונחים האלה, במטרה לקיים ביחד את הלאום היהודי ואת מדינתו.

כבר הגדרתי מהי דמוקרטיה לתפישתי: במשטר הדמוקרטי, אין המיעוט רשאי לאלץ את הרוב; כן, הרוב חייב להכיל בתוכו מיעוט, המתנהג על פי חוקי הרוב ומטרותיו – זאת אומרת, להקשיב לקולות אחרים משלו. בכתבתי על האזרחות, כיוונתי לכך שלא מצב נתון כלשהו מעניק אזרחות, אלא רק מאמץ אישי לטובת הכלל, לפחות לאורך תקופה קצובה כלשהי. ברור, שדמוקרטיה שייכת לאזרחיה, ולהם בלבד, והשאר הם תושבים או תיירים.<sup>1</sup>

אחד ממאפייני הדמוקרטיה, אותו מרבים אופנתית להעלות על נס כערך עליון בזמן האחרון, הוא "שוויון". ונכון שאחת מסיסמאות הרפובליקה הצרפתית היא "שוויון"<sup>2</sup>. לי לא ברור כלל מה הקשר בין שוויון לדמוקרטיה. להיפך, פשוט הוא שמדובר בדבר והיפוכו, בסיסמה ריקה מתוכן אמיתי, גם אם היא מפתה וזוהרת, אלא אם מכניסים למשוואה גורם חיצוני ובלתי מושג, כגון אלו-הים, אשר כולנו שווים בפניו. אין שני בני אנוש שווים, אין שני עצים זהים; שני בעלי חיים מאותו מין רק דומים לעינינו; אין יום אחד דומה ליום אחר. ואם קיים רוב בדמוקרטיה, ברור שהמיעוט אינו שווה לו, לפחות ביכולותיו השלטוניות.

לדאבוני ניתן בפשטות להוכיח עד כמה ישראל רחוקה מלקיים שוויון בין תושביה ואפילו בין אזרחיה. לכל מוצר יש מחיר "לקהל הרחב" ויש לו מחיר אחר לחברי ועד העובדים ומחיר שונה לחברי ההנהלה: שוויון? הפער בין רמות השכר מצביע כידוע על שוויון מובהק בין המעמדות והקהילות בארץ, לרוב פער בעל של מאות אחוזים.<sup>3</sup> כולנו מכירים את הפער בין העולים לוותיקים, אפילו בין עולים ממזרח אירופה ומרכזה לבין עולים דרומיים יותר, או כהי עור.<sup>4</sup> גם החינוך שוויוני אצלנו ואין שום קשר בין "הרמה הסוציו-אקונומית" לבין מקום המגורים או רמת החינוך של ההורים.<sup>5</sup> כולנו יודעים גם שהקצאת התקציבים, בכל תחום, היא שוויונית, אפילו כשמדברים על בריאות או על בטחון: תושב של "המרכז" מקבל בדיוק כמו זה של "הפרפריה" וכמו זה של "השטחים". מרכזי הקניות הענקיים הדורשים רכב, שוויוניים מטבעם לעומת

<sup>1</sup> אין הבדל מעשי בין תייר לבין תושב, חוץ מהדרכון בו מחזיק כל אחד מהם. כזכור, אין בדמוקרטיה שום זכויות למעמד המחבלים: הם שמו את עצמם מחוץ לחברה, ומכאן גם מחוץ לחוק.

<sup>2</sup> אין הצרפתים אומרים בכל שעה שמשטרם דמוקרטי כדי להשתכנע מחדש או להתפלא מעצמם כפי שמדקלמים גורמי תקשורת מסוימים אצלנו. אגב, שוויון זה היה מתנה ענקית ליהודים בעקבות המהפכה הצרפתית, שכן לראשונה מאז גלות רומי הם הפכו שווי זכויות עם שאר האנשים. עד כדי כך שנמצאו מסיבה זו רבנים במזרח אירופה אשר הגדירו את נפוליאון הראשון כמבשר המשיח (סיבה חשובה אחרת היתה יסוד הארכיאולוגיה והפלאונטולוגיה, שאותם רבנים הבינו כסוג של תחיית המתים).

<sup>3</sup> המובחרים והמורמים בינינו אינם מסתפקים בעשרות אחוזים.

<sup>4</sup> בשם השוויון, כמובן. הרי למרות מראה העיניים, מן המפורסמות שאין גזענות בארץ כלפי אף קבוצת אנשים!

<sup>5</sup> אגב כך, מהי באמת "רמה סוציו-אקונומית"? לא עדיף לדבר ישירות ולומר בפשטות שעדיף להיות עשיר? מה "סוציו" בביטוי?

המכולות של פעם, שהיו מפוזרות והלכנו אליהן ברגל. עד כדי כך מדינתנו שוויונית, שהיא המציאה אפילו את "מדינת תל-אביב" לעומת "מדינת ירושלים"; כי שוויון, ברור! חוקינו שוויוניים ממש: על העלבת עובד ציבור, סתם אזרח נקנס או מוכנס לכלא, כי כולם שווים, אך עובד ציבור "באמת" שווה. שופטינו פועלים בשוויון רק על פי המקרה הנדון ומעניקים לאלה שימוע גם אחרי הוכחות נגדם, וכלפי אחרים הודעה עצמית לכאורה על פשעיהם<sup>6</sup> מספיקה כדי להרשיעם גם ללא הוכחות תומכות, אפילו "תופרים תיק" למקרה הצורך: הנה שוויון בהתגלמותו. "צו שימוש מפריע" חל כידוע על "מתנחלים" כמו על "פלסטינאים", גם כשאלה כלל אינם בעלי עניין. אפילו עצם קיום בג"ץ הוא הוכחה לכך שאין שוויון – כי אילו היה שוויון, לא הזדקקנו לו.

אפשר להמשיך עוד ועוד; אני מניח שהנקודה ברורה מזמן: אין בארץ שוויון, וסביר גם שאין הוא בר השגה. לעולם יהיו מנהלים ופקודים, לעולם יהיו אנשים בעלי יכולת עדיפה בתחום זה או אחר: זה נקרא המרקם החברתי. הבסיס הרעיוני לכל הרוע המתואר כאן הוא כנראה המשפט הרומי "הפרד ומשול", שהפקידות<sup>7</sup> אימצה אל ליבה בשמחה ובעוז. משפט זה נכון לגבי אימפריות ומדינות ענקיות, בהן הקבוצה השלטת יכולה להיות רק קבוצת המיעוט החזקה ביותר<sup>8</sup>. בפקידות, על ענפיה וסוגיה, יש – ובשפע – מוקדי כוח, שרובם נלחמים אלה נגד אלה תוך שימוש במילים מוסוות ככל יכולת דמיונם הספרותי.

אחת האמרות המוצלחות מבחינה זו היא ש"מידע הוא כוח". יתכן והאמרה נכונה... לטווח קצר מאוד בלבד מול אויב, אמיתי או מדומה. כדי לדייק, מי שזקוק לכוח או לחוסר שקיפות הוא בדרך כלל בריון ותו לא: הבריונות אינה חייבת להיות רק גופנית, היא בהחלט יכולה להיות מילולית ולהימצא בחוקים<sup>9</sup>, בתקנות ובנהלים, בוודאי בפסקי הדין. בעיני, מומחה אינו מי ששומר את המידע אצלו, אלא מי שמחלק מהידע שלו לאחרים... תוך הגדלת השוויון דווקא. בעיני עוד, מנהל מעניק לפקודיו שני דברים בלבד: מטרה או משימה, וכלים להגיע לאותה מטרה. אחד הכלים האלה הוא ידע, הוא מידע; כלי שני הוא שיתוף פעולה ושקיפות. אלה אכן מייצרים שוויון. בעיני, איש הגון אינו מי ששומר חוק, אלא מי שעוסק בצדקה מעבר לחוק – דווקא בגלל שחוסר השוויון הוא מצב נתון והדרך לתקנו לעולם תהיה בפעולה מתקנת פרטנית.

בין השאר, מה הקשר האמיתי בין הדרישה לשוויון לבין מצב החרום, בה מדינתנו שרויה עוד מלפני יום ה'יוסדה ועד היום, כשהיא כבר נתפסת כמבוססת? בעיני, הדברים מנוגדים. מי שהכריז על מצב חרום ביטל כל אפשרות של שוויון בשעת דחק; מי שאינו מבטל מצב זה, מי שמתחזק אותו על ידי כל מני "הוראות שעה" פועל במכוון נגד כל רצון לשוויון – למעשה, פועל נחרצות נגד כל אפשרות של דמוקרטיה אמיתית. דמוקרטיה היא רב שיח ואילו "הוראת שעה" היא פעולה של רודן: אולם אילוץ בטחוני או בריאותי בן עשרות שנים רציפות כבר אינו תירוץ זמני המתקבל "לפי שעה".

<sup>6</sup> בהגדרה בלי שום "לחצי שכנוע", דובבים או "עדי מדינה", חלילה!

<sup>7</sup> או בכינוי השגור: "בירוקרטיה", גוף לא מוגדר שכל מטרתו הוא לרומם את המשתייכים אליו ולשמור על יתרונותיהם המדומים על חשבון חלק אחר של האוכלוסייה.

<sup>8</sup> כי בהן כמעט לא יכול להיות קבוצת "רוב".

<sup>9</sup> כך בדיוק נכתבו חוקי חמורבי בעבר – וקיימות דוגמאות עכשוויות אין ספור.

עוד עניין מרכזי בנושא שוויון: לא יתכנו סייגים לחוקים כאשר מדינה שואפת לשוויון<sup>10</sup>. כך שלמשל כאשר במדינתנו קיימות שיטות שונות של חישוב מיסים שונים לפי מקום המגורים או מקום הרכישה, אין שום שוויון לפני החוק. סיסמאות – יש למכביר; למעשה, מצבנו חמור אפילו יותר מהמסופר ב"חוות החיות"<sup>11</sup>.

במדינה קטנה כשלנו, בלאום "המעט מכל העמים" כשלנו, ההפוך מסיסמת "הפרד ומשול" הוא הנכון והמתאים. שיתוף פעולה ושיתוף מטרה הם המאפשרים להגיע לתוצאות טובות: הבינו זאת היטב כל ה"מאוחדים" לפיצוליהם. ראינו את זה בכל משבר, לפחות עד לעת האחרונה. אלא ששיתוף פעולה אפשרי רק כאשר קיימת הידברות, רק כאשר קיים כיבוד הזולת; ואין אפשרות של הידברות כאשר פערי הרמות, פערי המעמדות, פערי הידע גדולים מדי, כאשר קיים חשש מפני הזולת או כאשר בכלל מבטלים את עמדות האחר, לפעמים את עצם היותו, בתירוץ שאינו מאני"ש. שיתוף פעולה אפשרי כאשר קיימת מידה ברורה ומוחשית של שוויון. אם קיימות בחברה קטנה שכבות אוכלוסיה מועדפות המנצלות שכבות אחרות כך או אחרת, או המבטלות קבוצות אחרות, כל מה שיכול להיווצר הוא תחרות על העדיפות – כלומר שסעים בחברה, לרוב תוך זלזול במפסידים המדומים בתחרות המסוימת, לפעמים תוך תוספת השפלתם, ונראה שזה מה שקורה כרגע בהמון תחומי חברתנו. אם להשתמש בהקבלה ציורית, רק כאשר כל הצבעים מתערבבים בצורה שוויונית ניתן לקבל צבע לבן – הצבע המהודר ביותר, המאיר ביותר, צבע הטוהר.

לא יתכן שוויון מוחלט בשכר ובתגמול אולם איני מבין למה הפערים בשכר צריכים להגיע לאלפי אחוזים, כי "החזקים" הרי לא יניחו ל"חלשים" להתקדם, פן יפסידו את יתרונותיהם המדומים או האמיתיים<sup>12</sup>. בהבנתי, עני או חלש אינו בהכרח מי שהפרטה חסרה בכיסו, אלא מי שאין לו מרחב ברירה ותמרון<sup>13</sup>: לפי כך למרבה הפרדוקס יכול עני להיות מיליונר<sup>14</sup>. גם לא יתכן שוויון בין המינים, והבינו את זה מצוין כל העוסקים בספורט וברפואה. אבל חוסר שוויון בגוף אינו אומר חוסר שוויון בלמידה למשל: איני מבין למה אישה לא יכולה ללמוד וללמד גמרא או מדעים. איני מבין למה רעייה או נערה צריכות להימצא צעד אחרי גבר או בכלל אחרי מחיצה אטומה או בצד אחר של הרחוב, אלא אם אותו גבר מודה שהוא שטוף זימה ואין לו שליטה עצמית מספקת. איני מבין למה לאנשים מסוימים קיימת זכות החלטה מלידה, ולאחרים – לא, אפילו הם בעלי כישורים עדיפים<sup>15</sup>. איני מבין למה סדר משפט מסוים לאלה, וסדר אחר לגמרי לאחרים.

גם בבית הכנסת, איני ממש יודע איך אפשר לקבל היום, בהיעדר בית מקדש או בית האל, לכבד כהנים יותר מסתם ישראל. כאשר לכהנים היה תפקיד מוגדר של שירות במקדש ובפגרות השירות, עסקו בהוראת קרוא, כתוב ומדעים בבתי הספר, ברור שמעמד הכהן רם כמעמד סגל הוראה באוניברסיטאות. אמנם היום, חכמים ומדענים ממלאים את התפקידים המסורתיים של הכהנים, יחד עם אדמו"רים ושאר ראשי חצרות מלוכה וקדושה. שמעתי פעם שלעתיד לבוא מעמד הכהנים יתבטל, ובמקומם ישרתו בבית המקדש בנים בכורות – ואולם, שמעתי זאת מזמן

<sup>10</sup> סייג לחוק אינו תיקון או דיוק כלל וכלל, הוא "פוליטיקה" במובן הדוחה ביותר של המילה.

<sup>11</sup> בספר זה יש רק קבוצה אחת מוחרגת משאר החיות. לא כך במדינתנו, לצערי: אצלנו החרגים מרובים.

<sup>12</sup> הניסיון המבורך של אוטופיית הקיבוץ לא נכשל "סתם".

<sup>13</sup> חוסר אפשרות ברירה הפספוס הגדול של הסוציאליזם והקומוניזם, בעיני.

<sup>14</sup> במדינה מסוימת קוראים להם "אוליגרכים": הרבה כסף בחשבון, שום חופש ומרחב בחירה. אגב כך, הדיבורים על "צדק חלוקתי" הם מקסם שווא מסוכן הגורם רק לדיכוי ההצלחה של מתחרים לא רצויים.

<sup>15</sup> נבדוק לרגע כמה נשים ממוצא מזרחי מגיעות להנהלה? קיימים סוגים שונים של "אצולה".

ואיני בטוח בנכונות זכרוני. גם אם איננו עדיין מוכנים לכך, נראה נכון להתחיל לבחון את הנושא של שוויון זכויות וחובות בכירים ביהדות, ובעיקר את נושא הורשת הבכורה: אין החוכמה מוענקת בירושה כלל – יתכן ודווקא להיפך, "בנים של" סובלים ממצב התחלתי קשה לעומת שאר בני הדור שלהם<sup>16</sup>. ואולם, אנחנו קוראים על שושלות מלכים... אך לרוב, הבנים הממשיכים נפלו מאבותיהם הגדולים. זו הסיבה שאם במקרה תתחדש המלוכה בישראל, לא טוב שתעבור בירושה אלא רצוי שתיקבע שיטת מינוי או בחירת מלך או כהן גדול, שאינו "בן של" וגם אינו מקורב לחצר הקודם: יש לברך על דוד, אין להסכים ליונתן וגם לא לאבשלום, בעיני אפילו לא לשלמה – יהיו זכויותיהם ומעלותיהם של הבנים אשר יהיו – כי מעמד הנסיך אמנם מכשיר למקצוע השליטה, אבל מקשה מאוד על חינוך בריא ועל שלטון נכון<sup>17</sup>.

ובכן, כאשר מבטלים את התחרות הבוטה על הבכורה או לפחות כאשר מורגש שיתוף גורל, כאשר קיים שיתוף פעולה, כאשר ההפרש בשכר בין המנהל לבין אחרות פועלותיו מסתכם במכפלה של עשר לכל היותר, כאשר שרתי החינוך ושרתי הבריאות שווים בכל מקום במדינה ולכל שכבות האוכלוסיה, אזי נוצרת אפשרות לקידום החברה לשלב מתקדם יותר, נשגב יותר, של חתירה לשוויון בין האזרחים. ושוב, האדונים שבוחרים להסתפק בניצול ולהאדיר את כוחם על חשבון אחרים, אלה אינם יכולים לזכות בשוויון כי בפועל הם מתנגדים לו; או כאשר אין איש מאמין לרעהו<sup>18</sup> ובכנות הצהרותיו הטובות מכל סיבה שהיא, כאשר דנים את האחר לכף חובה בלי לחוות קודם מצב דומה לשלו<sup>19</sup>, גם שם אין אפשרות לשוויון – שהוא מבוסס כל כולו של אמון.

ברור שהשוויון בין אזרחים אינו יכול להיות קשור לגודל או לסוג המאמץ של כל אחד מהאזרחים: יכולות אחרות, העדפות אחרות, נקודת התחלה שונה והזדמנויות שונות מבטלות את האפשרות הזאת. אם כן, היכן השוויון המיוחל? באפשרות לפנייה ישירה של כל אזרח לנבחרי ולמומנים עליו, בשקיפות הידע והמידע האגור בכל מני משרדים ומוקדי ידע, כוח ושלטון – שם נמצא השוויון. ביחס הוגן ותומך של כל אדם לזולתו – שם נמצא השוויון. באפשרות פנייה לאמצעי התקשורת ולרשתות החברתיות – שם נמצא השוויון. ברצון להתאמץ למען הכלל ובקבלת הזולת ללא חשש – שם השוויון. לא ב"הפרד ומשול"<sup>20</sup>, אלא בשיתוף גורל מובן מאליו<sup>21</sup>.

חלומי לשוויון הוא "מכתב הקוצר" המפורסם: כאשר עָבַד יכול לפנות ישירות למלכו וכנראה לצפות לתשובה<sup>22</sup>, אזי קיים שוויון – ואין קשר לסוג המשטר ולאופיו. שוויון לא קשור במעמד החברתי, לא ברמת השכר, לא במגדר או במין, לא בזכויות, לא ברמת הידע, לא ביכולות, אפילו לא במגוון הברירות וברמת החופש, אלא כן באפשרות דיבור מכבד אחד עם השני, בהקשבה לדברי

<sup>16</sup> האם זו הסיבה לכך שאין נביא שהוא בן של נביא, למשל? או בן שופט תנ"כי שהיה לשופט?

<sup>17</sup> כולם סובלים גם מהפיכת חצר, על אף שהיא לרוב מצילה מחרפת מלך או כוהן גדול רע.

<sup>18</sup> בזמן המודרני, התוצאות של האמנציפציה, של הרפתקת שבתאי צבי, של התנהגות חלק מהיהודים בשואה, בהתנהגות של חלק מהישראלים ב"סזון" וה"התנתקות", שלא לדבר על התופעה הקרויה "שלטון החוק" – כל אלה ועוד אמנם עשויות להצדיק את חוסר האמון איש ברעהו. האם נצליח להתגבר עליו על מנת לבנות חברה בריאה?

<sup>19</sup> כלומר, שופט טוב הוא כנראה עבריין לשעבר ולא משפטן ממשפחה "מבוססת"! ידוע ששר המשטרה הראשון בהיסטוריה היה אחד בשם Vidocq, גנב מורשע שישב בכלא. נפילאון מינה אותו לשר המשטרה, כי הוא הכיר את כל שיטות העבריינים. נפילאון הבין נכון, ויידוק זה יסד את שיטות המשטרה המקצועית שאנחנו מכירים עד היום בעולם כולו.

<sup>20</sup> יש האומרים "ירי בתוך הנגמ"ש".

<sup>21</sup> אומרים לפעמים "לסחוב ביחד את האלונקה".

<sup>22</sup> לא מהסוג "פנייתך התקבלה", כי אם תיקון ממשי של העוול בו חש אותו עבד, כלומר צדק תוך צדקה.

הזולת<sup>23</sup>. זה מספיק וזה הכל – וכרגע אין הדבר קיים בארץ "הדמוקרטית ויהודית" שלנו. מצב זה קיים ביהדות<sup>24</sup> והיה קיים תחת רוב מלכי ישראל<sup>25</sup>. ויכול להיות, כי לא יתכן שוויון בלי קבלה מצד כולנו של גורם חיצוני גדול מאתנו; כלומר, יתכן כי אין אפשרות לשוויון בלי אמונה באל-והי ישראל חי וקיים<sup>26</sup>.

#### קריאה לפעולה בנושר שוויון

- אם דברי נראים לך, כדאי לכתוב לחבר הכנסת המועדף עליך, עדיף בכתב ידך, בסגנון זה:
- אני [שמי, בן אבי (משפחה?) ואמי (לבית משפחה?) מ]שכונתי ביישוב מגורי], אזרח וריבון בארץ, מצהיר:
- אני מכיר בסובבים אותי כעל שווים לי, על כן אעזור להם לטוב.
  - ומבקש ממך כנציגי בכנסת ישראל לפעול להשגת מטרות אלה:
  - לבטל לאלתר את כל "הוראות שעה" הקיימות ואחרי דיון בכנסת ואם מתעורר הצורך לכך, להחליף אותן בחוקים.
  - לאחד את כל שיטות המיסוי לשיטה אחת, עקבית וכלל-ארצית, בלבד.
  - לבטל את כל הסייגים והפטורים לחוקים, כולל ובעיקר לחוקי המיסים.
  - לבטל לאלתר את כל ההעדפות המתקנות: הן נוגדות את עיקרון השוויון.
  - עזרה וסבסוד לנכה או לכל מוגבל אחר אינם שוברים שוויון, הם תיקון החברה וצדקה; עזרה וסבסוד לחברי ועד או לחברי מפלגה – כן שוברים שוויון.

---

<sup>23</sup> לא לחינם, המשפט החשוב ביותר בתורה הוא "שמע ישראל!"

<sup>24</sup> אך ממש לא ברבנויות הנוכחיות!

<sup>25</sup> ולא, איני מיחל למלוכה, בוודאי לא בלי נביא אמת לצד המלך.

<sup>26</sup> בכך בדיוק עוסק המשך המשפט "שמע ישראל" או הכתוב בספר במדבר: "חוקה אחת לכם ולגר הגר – חוקת עולם לפני ה'. תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם".

### משוב או שאלות למשאל-עם לא רשמי

להלן שאלות ממוקדות בנושא 'מדינה שוויונית' במדינת ישראל של חלומותיך ותקוותיך, ממש **לא** של אילוצים או של מציאות! (ואפשר להוסיף שאלות בתחתית העמוד). רצוי לענות לפי רצונך לתיקון העתיד, ללא התחשבות בעמדה מפלגתית או דתית, או בהשפעת כלי תקשורת.

נא להעתיק את השאלות, למחוק את התשובות המיותרות ובכך לסמן את תשובתך האישית ולשלוח כקובץ word או excel קטן לכתובת הדוא"ל [kirtsonenu@walla.co.il](mailto:kirtsonenu@walla.co.il) לשם חישוב סטיסטי בראש חודש .

טוב לזכור שמדובר בשאלון לא רשמי, אך במטרה למנוע זיופים על ידי שכפול לא הוגן של תשובות, רצוי להוסיף את שמך ומקום מגוריך בתחתית המשאל.

### שאלון משאל-עם 30

|      |                                                                                       |    |    |     |
|------|---------------------------------------------------------------------------------------|----|----|-----|
| 30-1 | האם נכון שבמדינת ישראל אין מורס משאר האזרחים?                                         | כן | לא | דלג |
| 30-2 | האם נכון שכל אזרח במדינה נושא באחריות למעשיו?                                         | כן | לא | דלג |
| 30-3 | האם נכון לבטל את כל "הוראות שעה" ולהחליפן בחוקים לפי הצורך?                           | כן | לא | דלג |
| 30-4 | האם נכון לבטל בחוקי מדינת ישראל כל הסייגים והפטורים לקבוצות, לגופים, למגזרים מסוימים? | כן | לא | דלג |
| 30-5 | האם נכון לבטל כל "הפליה מתקנת"?                                                       | כן | לא | דלג |
| 30-6 | האם נכון לקבוע כי סעד לנכה או למוגבל אינה הפליה ואינה שוברת שיוויון?                  | כן | לא | דלג |

שמי: ....., אזרח/ית וריבון, גר/ה בישוב או בשכונה.....